Početak novije srpske književnosti vezan je uz ime i delo Zaharije Orfelina, jednog od najznačajnijih, ali i najneobičnijih srpskih stvaralaca.

Orfelin je bio učitelj i činovnik, pesnik i grafičar, leksikograf i prirodnjak, istoričar i vinogradar, prevodilac, urednik i izdavač, polemičar i putnik, i još mnogo toga. Znao je ruski, latinski, nemački, francuski. Stvorio je vlastitu biblioteku od preko 200 knjiga. To je i jedina zbirka njegovih stvari sačuvana do danas.

Mnoge nepoznanice ostavio je sam Orfelin jer je, ko zna zbog čega, mistifikovao svoj život i rad i zametao tragove. I o njegovom prezimenu, koje je sam uzeo, postoje jedino pretpostavke. Da je nastalo spajanjem antičkih mitoloških imena Orfej i Lin, vezuje se, zatim, uz francusku reč orphelin (siroče) ali i uz ime francuskog medaljera Orphelina iz sedamnaestog vijeka. Prezime Stefanović, pod kojim se takođe pominje, nije nikada i nigde upotrebio i ono nije načinjeno prema očevom imenu.

Prva Orfelinova biografija objavljena je za njegovog života, 1776., u leksikonu ugarskih pisaca učenog mađarskog pijariste Eleka Horanyia i sadrži podatke koje nijedan kasniji izvor nije doveo u sumnju.

Orfelin je rođen u Vukovaru 1726. godine.Po vlastitom tvrđenju bio je samouk u šta je, u svetlu zavidnih znanja koja je pokazao u mnogim oblastima, teško poverovati.

Svoju književnu, umetničku i sve druge aktivnosti započinje 1757., nakon sedmogodišnjeg učiteljskog rada, raskošnom rukopisnom knjigom Pozdrav Mojseju Putniku. Za ovu spomenicu u čast instalacije novopostavljenog bačkog episkopa Orfelin je ispevao, vrlo složenom metrikom, venac panegiričnih pesama, neke i sa akrostihom. Knjigu je kaligrafski ispisao i ukrasio portretima, crtežima i vinjetama, notama zabeležívši čak i melodiju pojedinih pjesama.

Iste godine (1757) postaje kancelar u službi mitropolita Pavla Nenadovića. U Sremske Karlovce, tada centar srpskog političkog i duhovnog života, donosi štamparsku presu i počinje sa otiskivanjem bakroreznih knjižica, ali i samostalnih grafičkih listova. Želja za štampanjem knjiga u pravim štamparijama odvešće ga u Veneciju. Tamo će 1761., u štampariji venecijanskog Grka Dimitrija Teodosija koji je nešto ranije nabavio ćirilična slova, objaviti svoju pjesmu Gorestni plač, prvo štampano pesničko delo kod Srba. Time će postati začetnik srpskog književnog pesništva. Jedini poznati primjerak ove knjižice izgoreo je 6. aprila 1941. u Narodnoj biblioteci u Beogradu. Pod naslovom Plač Serbiji objaviće, 1762. ili 1763., istu pesmu na jeziku bližem narodnom. U posebnim knjižicama štampaće u Veneciji i pesme Trenodija, Sjetovanje, Pjesn istoričeska te 1765. Melodiju k proleću kojom, uglavnom, završava svoj pesnički rad.

U Veneciji radi kao redaktor i korektor Teodosijeve štamparije koja u to doba doživljava najveći procvat. Izdaje Slovenski bukvar (1767.) kojim, možda i nehotice, načinje pitanje reforme srpskog književnog jezika, priređuje i izdaje udžbenike latinskog jezika, prve srpske, danas nesačuvane, kalendare te niz drugih knjiga.

Žureći da svojim sunarodnicima približi dostignuća evropske prosvećenosti objavljuje 1768. prvi i, nažalost, jedini broj Slaveno-srpskog magazina, prvog srpskog i južnoslovenskog časopisa.

Orfelinov Magazin sadrži poučne članke, pripovetke, pesmu - prvi sonet u srpskoj književnosti, epigrame i pregled novoobjavljenih knjiga - prve recenzije u srpskoj literaturi. Predgovor ovom časopisu prvi je programski tekst srpske književnosti. U njemu Orfelin izlaže razloge pokretanja i urednički program koji je, zapravo, dugoročni projekat kulturne politike, plan najprečih delatnosti u brojnim oblastima. Jasno ističući nacionalno-patriotski moment smatra da samo prosvećeni i kulturni narodni mogu održati korak u svom istorijskom rastu. Iako je pisao na slaveno-srpskom, Orfelin uočava potrebu upotrebe narodnog jezika u književnosti i zalaže se za narodni jezik kao medij književnog dela. Bez širokog kruga čitalaca i saradnika ali i bez mecene koji bi mu produžio život Magazin je bio preuranjen pokušaj.

Orfelinovo životno delo je dvotomna knjiga Život Petra Velikog, objavljena 1772. u Veneciji u dve varijante - skromnijoj, anonimnoj i luksuznoj, potpisanoj, sa posvetom Katarini Velikoj. Za svoju monografiju o slavnom ruskom caru prikupio je znatnu literaturu i koristio brojne izvore, ruske i zapadnoevropske, među ostalima dela Lomonosova i Voltairea. Petra Velikog veliča kao prosvećenog vladara i reformatora koji iz svoje zemlje progoni glupost i divljinu. Knjiga ima i sasvim određenu patriotsku misiju jer skreće ruskom dvoru pažnju na srpski narod. Pedantno beleženje događaja doveo je Orfelin u sklad sa raskošnom likovnom opremom knjige za koju je izradio bakrorezne karte, ilustrovao je portretima i medaljama učinivši je tako pravim štamparskih i grafičkim remek-delom, jednom od najlepše opremljenih srpskih knjiga sve do danas. Kao književno djelo ta se knjiga može smatrati začetkom srpskog istorijskog romana. Već 1774. preštampana je u Rusiji, a njome se koristio i Puškin.

Godine 1770. bečki štampar Josef Kurcbek dobija monopolsku privilegiju za štampanje ćiriličnih knjiga i značaj venecijanske štamparije zamire. Orfelin, već bolestan od tuberkuloze, nastanjuje se u Sremskim Karlovcima i, baveći se domaćom ekonomijom, vraća se umetnosti bakroreza. Izrađuje niz bakroreznih listova koji su među najvećim dometima srpske grafičke umetnosti. Postaje član akademije bečkog majstora Jacoba Mathiasa Schmutzera, prvog bakroresca carstva. Automatski će biti primljen i u novoosnovanu Akademiju slobodnih umetnosti. Za svoj udžbenik krasnopisa, Slavensku i vlašku kaligrafiju, naručen od Ilirske dvorske kancelarije i otisnut 1778. sa bakrenih ploča, dobiće nagradu od Marije Terezije. Kritički i otvoreno piše tih godina Predstavku Mariji Tereziji, opsežnu studiju o stanju crkveno-prosvetnih poslova i javnog života srpskog naroda u austrijskoj monarhiji s predlozima za rešavanje čitavog niza pitanja. U tom spisu ostaviće dragocenu građu za poznavanje društvenih prilika kod Srba u osamnaestom veku, svedočanstvo o izvrsnoj obaveštenosti i znanju, ali i savršeno savladanom skolastičkom načinu raspravljanja.

Zbog bolesti, nerodnih godina, finansijske propasti - ne zna se pouzdano, ostaje bez kuće i imanja. Živi u fruškogorskim manastirima. Početkom 1783. dobija mesto korektora Kurcbekove štamparije u Beču. Pravi ponovo planove, predlaže izdavanje srpsko-nemačko-latinskog rečnika, objavljivanje Biblije i raznih drugih potrebnih knjiga. U Beču te godine objavljuje i svoje poslednje knjige Večni kalendar i Iskusni podrumar.

Večni kalendar je čitava mala enciklopedija znanja u duhu vremena i prema horizontu publike. Njime Orfelin u srpsko društvo uvodi naučne pojmove o prirodi i svemiru, govori o astronomiji, klimi, fizici, piše pouke o čuvanju zdravlja i druge korisne savete, ustajući protiv neznanja i praznoverja, ističući ideje o važnosti prirodnih nauka. Donosi i bakrorezne ilustracije tema o

kojima piše, među ostalima crteže kristala snega. Za Večni kalendar radi jedan od svojih najuspelijih bakroreza, kompoziciju Stvaranje sveta i piše Molitvu pred smrt, svoje poslednje pesničko delo.

Iskusni podrumar knjiga je namijenjena vinogradarima, nastala na nemačkim uzorima, u koju unosi i svoja vlastita iskustva i, možda prve, opise proizvodnje vina u Sremu. Ni ovom knjigom nije Orfelin ostao u granicama konvencionalnog, nudeći samo praktični priručnik. Pišući o istoriji, mestu i značaju vina, o raspoznavanju kvaliteta, uživanju u vinu, ispisao je Orfelin, prvi kod Srba, i stranice o odgajanju ukusa.

Za više od toga što je uradio u Beču te godine bilo je već prekasno. Teško bolestan, vraća se da potraži mesto za grob u zavičaju. Boravi najpre u Pakracu, a početkom 1784. stiže u Novi Sad. Tu umire, izmučen u borbi života, 30. januara 1785. Iza sebe je ostavio veliko, lepo i raznoliko delo. U to doba teško da je ko mogao više i bolje.Svojim celokupnim opusom Orfelin je postavio temelje racionalističke i građanske orijentacije srpske kulture. Sretna je okolnost što se taj i takav stvaralac našao na njenom početku, u doba kada je pravila svoje prve moderne korake.